

ИНСТИТУТ ЗА ФОЛКЛОР „МАРКО ЦЕПЕНКОВ“ – СКОПЈЕ

INSTITUTE OF FOLKLORE “MARKO CEPENKOV” – SKOPJE

Редакција

КАТЕРИНА ПЕТРОВСКА-КУЗМАНОВА, главен и одговорен уредник

ЗОРАНЧО МАЛИНОВ

ЕРМИС ЛАФАЗАНОВСКИ

РОДНА ВЕЛИЧКОВСКА

ЈАСМИНКА РИСТОВСКА-ПИЛИЧКОВА

АКТАН АГО

КРИСТИНА ДИМОВСКА, секретар

Меѓународна редакција

ГАБРИЕЛА ШУБЕРТ (Германија)

ДИМИТРИЈЕ О. ГОЛЕМОВИЌ (Србија)

ОЛГА ПАШИНА (Русија)

ЈОАНА РЕНКАС (Полска)

РЕНАТА ЈАМБРЕШИЌ-КИРИН (Хрватска)

АРМАНДА КОДРА-ХИСА (Албанија)

АДЕМ КОЧ (Турција)

Адреса на Редакцијата

Институт за фолклор „Марко Цепенков“

Рузвелтова бр. 3, П. фах 319, 1000, Скопје, Република Македонија

Тел.: + 389 02 308 01 76; Факс: + 389 02 308 01 77

Електронска адреса: ifmarkocепенov@mt.net.mk

Editorial Board

KATERINA PETROVSKA – KUZMANOVA, Editor

ZORANČO MALINOV

ERMIS LAFAZANOVSKI

RODNA VELIČKOVSKA

JASMINKA RISTOVSKA – PILIČKOVA

AKTAN AGO

KRISTINA DIMOVSKA, Secretary

International Board

GABRIELLA SCHUBERT (Germany)

DIMITRIJE O. GOLEMOVIĆ (Serbia)

OLGA PASHINA (Russia)

JOANA REKAS (Poland)

RENATA JAMBREŠIĆ-KIRIN (Croatia)

ARMANDA KODRA-HYSA (Albania)

ADEM KOÇ (Turkey)

Address of the Editorial Board

Institute of Folklore "Marko Cepenkov"

Ruzveltova 3, POBox 319, 1000, Skopje, Republic of Macedonia

Tel.: + 389 02 308 01 76; Fax: + 389 02 308 01 77

Email: ifmarkocепенov@mt.net.mk

ИНСТИТУТ ЗА ФОЛКЛОР „МАРКО ЦЕПЕНКОВ“ – СКОПЈЕ
INSTITUTE OF FOLKLORE “MARKO CERENKOV” – SKOPJE

**„ТРАДИЦИЈА И СОВРЕМЕНОСТ
ВО МАКЕДОНИЈА И СРБИЈА“**

Скопје, 2017

Aleksandar Krel, Etnografski institut SANU
Jadranka Đorđević Crnobrnja, Etnografski institut SANU

PROSLAVA DEČJIH ROĐENDANA U BEOGRADU: NEKADA I SADA (rezultati preliminarnih istraživanja)

Apstrakt: Proslava dečjih rođendana, kao praznik porodičnog karaktera, importovana je iz Srednje i Zapadne Evrope u Beograd, u periodu između dva svetska rata. Sve do šezdesetih godina 20. veka ovaj vid društvene prakse bio je vezan za relativno uži sloj građanskog stanovništva. Tek nakon okončanja Drugog svetskog rata, proslava dečjih rođendana popularizovana je u Srbiji i Beogradu iz ideoloških razloga. Tokom 80-ih godina prošlog veka, proslavljanje dečjih rođendana postalo je jedan od najznačajnijih porodičnih praznika, kako u urbanim, tako i u ruralnim sredinama u SFRJ. Proslava dečjih rođendana se veoma uspešno „uklopila“ i u praznični kalendar postsocijalističkog perioda srpskog društva, kao i u vreme njegove tranzicije i uvođenja neoliberalnog političkog kursa. Zbog saobraznosti koji ovaj vid društvene prakse ispoljava u odnosu na postojeći ideal potrošačkog društva, proslava dečjih rođendana ne samo da je i danas važan porodični praznik u Srbiji, nego on poprima oblike pravog festivala konzumerstva. U vezi sa tim se postavlja pitanje prirode veze između proslavljanja dečjih rođendana, odnosno načina njihove organizacije i prihvatanja stavova i vrednosti karakterističnih za neoliberalnu tržišnu ekonomiju i potrošački identitet, i to kako od strane roditelja i dece, tako i od strane društva u celini. Pomoću analize sadržaja koji se nude deci kao vid zabave nastojimo da razmotrimo ulogu rođendanskih druženja u svetlu transformacije ekonomskog u simbolički oblik kapitala.

Ključne reči: dečji rođendan, Beograd, Srbija, transformacija, potrošačko društvo

UVODNI DEO

Uprkos činjenici da smo na ideju o istraživanju dečjih rođendana u Beogradu, u današnjem trenutku, došli sasvim spontano i nezavisno jedno od drugog, naša motivacija za bavljenje ovim oblikom društvene prakse bila je, u izvesnom smislu, različita.* Koautorica je bila u prilici da organizuje proslave rođendana svog deteta, kao i da prisustvuje rođendanskim proslavama njegovih vršnjaka, ali i proslavama dece bliskih rođaka i prijatelja. Učestvujući u pripremi rođendanskih proslava i prisustvujući njihovom održavanju u svojstvu gosta, ona je uvidela jasne razlike između obeležavanja dečjih rođendana današnje dece i načina na koji su oni obeležavani u vreme njenog detinjstva. Zbog toga je došla na ideju da ovom obliku društvene prakse posveti punu pažnju u profesionalnom smislu, postavljajući ga u središte svog naučnog i istraživačkog interesovanja. S druge strane, koautor ovog teksta svoju motivaciju za istraživanje dečjih rođendana razvio je u okviru svog profesionalnog interesovanja za dečju igru, koje se nešto

---

* Tekst je rezultat rada Aleksandra Krela i Jadranske Đorđević Crnobrnja na projektu „Multietnicitet, multikulturalnost, migracije – savremeni procesi“ (br. 177027), koji u celosti finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

kasnije proširilo i na proučavanje detinjstva, odnosno društvenih i kulturnih praksi karakterističnih za taj period života. S obzirom na to da je proslava dečjih rođendana u Republici Srbiji, u trenutku u kome pišemo ovaj rad, izuzetno rasprostranjen i veoma značajan oblik društvene i / ili kulturne prakse u vezi sa detinjstvom, kako za dete (čiju godišnjicu rođenja obeležava porodica), tako i za sve ostale njene članove (posebno roditelje), aktuelnost ove teme nam se nametnula sama po sebi.

Prisustvujući proslavama dečjih rođendana, oboje smo primetili da su se način i mesto njihove proslave vidno izmenili u odnosu na vreme u kojem smo ih mi obeležavali. Dok se prisećamo naših i rođendanskih proslava naših vršnjaka, konstatujemo da današnji način proslave ima veoma malo sličnosti sa nekadašnjim. Rođendani su u sećanju pripadnika naše generacije ostali sinonim za zabavu priređenu u kući i / ili stanu slavljenika, praćenu prvim plesnim koracima većine pripadnika naše generacije uz zvuke, u to vreme popularnih, muzičkih hitova, emitovanih (uglavnom) sa gramofonskih ploča. Na njima su, pored neizbežne torte, ukrašene rođendanskim svećicama, neizostavno gosti posluživani sendvičima i sokovima. S druge strane, današnje dečje rođendanske proslave izgledaju sasvim drugačije, a s obzirom na svote novca koje na njihovu realizaciju troše njihovi organizatori – roditelji, opravdano se mogu posmatrati kao svojevrsni festivali potrošačkog društva.

Svesni obima transformacije koju je pretrpela proslava dečjih rođendana u poslednjim decenijama, odlučili smo se da posvetimo pažnju istraživanju ovog oblika društvene i kulturne prakse, u cilju utvrđivanja društvenih, ekonomskih, političkih i kulturnih činilaca koji su je izazvali.

Našu opredeljenost da se bavimo ovom temom dodatno je učvrstila činjenica da su naše kolegice, Miroslava Malešević i Dobrila Bratić, početkom 80-ih godina 20. veka sprovele istraživanje proslava dečjih rođendana na području Priboja i Bajine Bašte, čime su ovu temu uvele u domaću etnologiju i antropologiju, da bi, nedugo zatim, na osnovu analize rezultata empirijskog materijala koji su prikupile tom prilikom, napisale i objavile kooautorski rad koji se smatra pionirskim radom o ovom vidu društvene prakse u Srbiji (Malešević, Bratić, 1983). Ova studija bila nam je od izuzetnog značaja, jer smo zahvaljujući njoj stekli uvid u modalitete i širi društveni, politički i kulturni kontekst proslavljanja dečjih rođendana krajem prošlog veka, kao i u, za to vreme, aktuelni teorijski i metodološki pristup ovoj temi.

Čitajući ovaj naučni rad sa vremenske distance od nešto više od 30 godina i imajući u vidu sećanja na proslave dečjih rođendana iz našeg detinjstva, kao i uzimajući u obzir iskustva stečena prilikom boravka na proslavama ovoga tipa u novije vreme, odlučili smo se da utvrdimo uzroke koji su doveli do određenih transformacija u načinu njegove proslave, imajući u vidu burne političke, ekonomske, društvene i kulturne promene u srpskom društvu, koje su obeležile decenije iza nas. Ono što razlikuje naše u odnosu na istraživanje naših prethodnica jeste izbor mesta, jer smo se odlučili da ga sprovedemo u Beogradu, pošto se u našoj naučnoj disciplini još niko nije bavio ispitivanjem proslave dečjih rođendana u glavnom gradu Republike Srbije. Takođe, još dva faktora su bitno uticala na izbor mesta našeg istraživanja. Prvi je nedostatak finansijskih sredstava za putovanje i boravak na terenu van Beograda, koji je, zbog materijalne krize u našem društvu,

nažalost već postao opšte mesto u društvenim i humanističkim naukama, a drugi jeste naše nastojanje da ovo istraživanje započnemo baš u glavnom gradu, a da ga kasnije proširimo i na ostale urbane i ruralne sredine u Srbiji, ukoliko nam pođe za rukom da obezbedimo adekvatna novčana sredstva za njihovo obavljanje.

Dečji rođendan u Beogradu: nekada

U današnje vreme, o proslavljanju dečjih rođendana u Srbiji možemo govoriti kao o veoma popularnom obliku društvene i kulturne prakse, ali je njegova široka rasprostranjenost evidentirana poslednjih decenija 20. veka. Iako se ne zna tačan podatak kada se sa obeležavanjem počelo na ovim prostorima, pretpostavlja se da je ovaj vid društvene prakse importovan iz Srednje i Zapadne Evrope. Obeležavanje datuma rođenja nije bilo prisutno među stanovništvom u Srbiji, jer takav običaj nije bio saobrazan strukturi religijom i tradicijom determinisane patrijarhalno orjentisane kulturne prakse, koja je bila predominantna u periodu predindustrijskog društva, sve do druge polovine 20. veka. Do njegove pojave na ovim prostorima najverovatnije je došlo posredstvom izraženih privrednih i kulturnih veza koje su ostvarene između Austrougarske i Kraljevine Srbije krajem 19. i početkom 20. veka, a potom preko kluturnih konatakata sa Francuskom i Velikom Britanijom tokom i nakon okončanja Prvog svetskog rata. Sa priličnom sigurnošću se može reći da se ovaj običaj pojavio još u prvoj polovini prošlog veka u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, ali sve do šezdesetih godina nije imao veliku popularnost, nego je bio usko vezan za mali deo stanovništva. Šireći se od zapada i severa Kraljevine SHS ka njenim istočnim i južnim delovima, isprva je bio prihvaćen kao nov običaj u urbanim sredinama, među gradskim stanovništvom, tačnije među njegovim najimućnijim i najobrazovanijim delom – odnosno društvenom elitom. Tek nakon okončanja Drugog svetskog rata, a po uspostavljanju socijalističkog društvenog uređenja, proslava dečjih rođendana polako počinje da gubi epitet elitističke privilegije i da poprima obrise masovnog običaja, kakav je danas (Malešević, Bratić, 1983, 87). Uzroke popularizacije ovog vida društvene prakse treba sagledavati, u prvom redu, u svetlu korenitih društvenih, ekonomskih, političkih i kulturnih promena koje su se dogodile u jugoslovenskom društvu u drugoj polovini prošlog veka. Lideri Komunističke partije Jugoslavije u proslavi dečjih rođendana prepoznali su idealan sekularni ritual, koji bi na idealan način poslužio kao supstitut za porodične svečanosti religioznog karaktera u vezi sa rođenjem deteta u tradicionalnoj kulturi (babine i krštenje). Zbog toga je on postao društveno poželjan oblik ponašanja, u službi snažne antireligiozne kampanje koju je vodila KPJ sa ciljem sekularizacije države (Malešević, Bratić 1983, 88–91), a njegova popularizacija je osnažena činjenicom da su za njegovo održavanje svoja vrata širom otvorile ustanove koje su se bavile vaspitanjem i obrazovanjem dece i omladine, od obdaništa, preko osnovne škole, sve do gimnazija i srednjih škola. Na taj način je posredstvom profesionalne brige (vaspitača, učitelja i profesora) sprovedena društvena kontrola, odnosno institucionalizacija ovog običaja¹. Porodice kao inicijatori i glavni nosioci ovih svečanosti, blagonaklon stav vaspitnih i

---

¹ O institucionalizaciji detinjstva videti opširnije Tomanović, 2004, 116.

obrazovnih institucija i povoljna društvena klima stvorili su preduslov za dalju afirmaciju ovog praznika tokom šezdesetih i sedamdesetih godina 20. veka, da bi on već osamdesetih godina 20. veka postao jedan od najznačajnijih porodičnih praznika, ne samo u gradskim, već i u seoskim sredinama. Analizirajući razloge prihvatanja proslave dečjih rođendana, Malešević i Bratić primećuju da su mnoge porodice prihvatile ovu praksu ne samo zbog pukog nastojanja „da se prilagode zahtevima ideološke klime vremena“ (Malešević, Bratić, 1983, 89), već su na to uticale i promene u strukturi i funkcionisanju porodice, koji su usloveli redukciju broja njenih članova, tako da je njegovo obeležavanje bila prilika da se na jednom mestu okupe članovi šireg srodničkog kruga (ibid., 89). Na način proslave ovoga praznika, umnogome je uticala privredna politika socijalističke Jugoslavije, orijentisana na potrošnju. Počevši od šezdesetih godina 20. veka, došlo je do značajnog porasta životnog standarda njenog stanovništva, a potrošnja industrijskih proizvoda (obuće, odeće, električnih uređaja za domaćinstvo, radio i TV prijemnika, automobila itd.) zabeležila je značajan porast (Зиндхаузен, 2008, 389). Poboljšanje životnih uslova Jugoslovenima ne samo da je donelo ugodniji život, nego je uticalo na formiranje njihovih potrošačkih navika i životnih stilova karakterističnih za društva u kojima dominira oblik privrede usmeren na masovnu potrošnju industrijskih proizvoda². U tom kontekstu, rođendanskom proslavom porodica u isto vreme „upućuje društvenoj sredini poruku o stepenu svoga prestiža“ (Malešević, Bratić, 1983, 94) i „izražava ljubav i pažnju prema detetu“ (loc.cit.), a stepen te ljubavi izražava se u količini potrošenog novca za njenu organizaciju i u složenosti njenog sadržaja.

Dečiji rođendan u Beogradu: sada

Raspad bivše SFRJ, obeležen izuzetno dramatičnim događajima, doneo je ogromne političke, društvene, ekonomske i kulturne promene u svim državama koje su iznikle iz njenog okrilja. Srbija je, doduše pod teškim bremenom spoljnog pritiska međunarodne zajednice i snažnog otpora dela unutrašnjih političkih činilaca aktuelnoj vlasti, početkom novog milenijuma, poput njenih nekadašnjih bratskih republika, konačno odbacila socijalistički model društvenog uređenja (u kome je društvena i kulturna praksa proslave dečjih rođendana doživela svoju afirmaciju) i uvela koncept neoliberalnog kapitalizma. Ova dramatična ideološka promena, suprotno očekivanjima, nije dovela do gašenja proslave dečjeg rođendana. Ona ne

---

² Ideja o socijalističkom društvu kao „potrošačkom“, bazirana na tezi da zapravo skoro da i ne postoji društveni sistem u kome se u potpunosti preklapaju proizvodnja i potrošnja, prisutna je u socijalnoj antropologiji već izvesno vreme. Pojedini autori, poput Zigmunta Baumana i Deniela Milera ističu razliku između pojmova potrošnja i konzumerizam. Oni smatraju da je potrošnja pojava ili kulturna konstanta prisutna u svim poznatim društvima, za razliku od konzumerizma, koji označava stepen razvoja društva karakterističan po tome što u njemu potrošnja postaje primarni smisao ljudske egzistencije (v. Erdei, 2012, 25–27).

samo da je opstala kao oblik društvene prakse, nego se, uz određene transformacije i modifikacije, izuzetno uspešno uklopila u aktualne društvene procese, ne menjajući svoj smisao i suštinu i ne gubeći popularnost. Naprotiv, ovaj običaj, koji je još pre uspostavljanja neoliberalnog koncepta u Srbiji, društvenoj sredini prenosio poruku o stepenu porodičnog prestiža i ljubavi prema sopstvenom detetu i/ili deci, bio je u potpunom skladu sa novom ideološkom društvenom matricom, u kojoj su svi društveni procesi podređeni i/ili se nalaze u funkciji povećanja potrošnje robe široke potrošnje i ostvarivanja profita, tako da je u potpunosti zadržao status društveno poželjnog oblika ponašanja. Proslava dečjih rođendana od devedesetih godina 20. veka, a naročito u prvim decenijama 21. veka, doživela je niz transformacija i modifikacija u odnosu na one koje su se održavale 60-ih godina prošlog veka, ilustrujući promene koje su se odvijale u srpskom društvu tokom puta koje je ono prevalilo iz „potrošačkog“ u društvo „konzumerizma“. Ove promene uticale su i na promene životnih stilova i kulturnih preferencija stanovništva, a neke od njih uočljive su i u okviru teme o kojoj je u ovom radu reč. Za razliku od proslava rođendana održavanih 50-ih godina prošlog veka, u uslovima teške materijalne oskudice koja je obeležila prvu posleratnu dekadu, koje su se uglavnom odvijale u užem porodičnom krugu, uz skromno posluženje i poklone koji su više imali simboličku nego izrazitu materijalnu vrednost (Malešević, Bratić, 1983, 88), sledeće dekade donose promene u načinu njihovog obeležavanja. Njima tokom 80-ih godina 20. veka, bez obzira na to da li se odvijaju u urbanim ili ruralnim sredinama, prisustvuje znatno veći broj zvanica (među kojima je broj prijatelja i kolega u evidentnom porastu u odnosu na članove srodničke zajednice), a odlikuje ih sve bogatiji izbor jela i pića, kao i način zabave. Promene su uočljive i kada je reč o izboru poklona namenjenih slavljeniku, jer je primetno da se daruju sve vredniji pokloni, posebno prilikom proslavljanja jubilarnih rođendana: prvog, sedmog i osamnaestog. Tom prilikom, slavljenicima su, pored vrednijih komada nakita, često poklanjane značajnije sume novca, čija je vrednost umnogome bila određena blizinom srodničke povezanosti slavljenika i darodavaca, što je odslikavalo patrijarhalnim principom uređene unutarporodične odnose (Malešević, Bratić, 1983, 91–92). U ovo vreme otpočela je i praksa rođendanske proslave van kuće, isprva u vidu njegovog obeležavanja za decu školskog uzrasta u školama, a za omladince u restoranima ili kaficima, ali se on još uvek u najvećem broju slučajeva proslavljao u domu slavljenika, bilo da je reč o stanu ili kući, a veličina stambenog prostora slavljenika i / ili posedovanje dvorišta značajno su uticali na broj zvanica (Malešević, Bratić, 1983, 92–93). Tokom 90-ih godina prošlog veka u Beogradu se, nedugo po otvaranju prvih restorana svetski poznatog lanca brze hrane „Mc Donalds“ na Slaviji i Terazijama (otvoreni su krajem 80 ih godina prošlog veka), pojavila i za kratko vreme postala popularna praksa proslave dečjih rođendana u objektima ove američke kompanije. Obeležavanje datuma rođenja dece u njima roditeljima je pružalo brojne sadržaje i mogućnosti, koje su im znatno olakšavale upriličavanje ovih događaja. Sav trud oko organizacije slavlja, korišćenja prostora i zabava dece bio je potpuno besplatan, pri čemu su roditelji imali „samo“ obavezu da plate hranu i piće koju su konzumirali gosti. Slavljenik je dobijao i rođendanski poklon od kompanije u čijem prostoru je proslavljao godišnjicu svoga rođenja. Pored toga, roditelji nisu morali da brinu o bezbednosti sopstvenog pokućstva ili o

tome da će im gosti zaprljati dom. Ovakva forma proslave brzo je stekla popularnost u našem glavnom gradu, još pre nego što je u potpunosti došlo do odbacivanja socijalističke ideologije, ne samo zbog navedenih karakteristika, već i zbog toga što se ona na simboličkom nivou može protumačiti kao izraz težnje da se, prividno, bar u kratkom vremenskom roku (tokom njenog trajanja), ispuni težnja za životom usklađenim sa „američkim snom“, koji je u poslednjoj deceniji prošlog veka bio nedostižan cilj većine građana, čiji je život bio opterećen pritiskom surove društvene realnosti. Stoga, naglu popularnost ovakvog vida proslave dečjih rođendana treba posmatrati kao metaforu ostvarivanja boljeg načina života i, u isto vreme, videti u njoj izraz nastojanja da se Srbija, bar posredstvom tog simboličkog akta, nađe rame uz rame sa ostalim demokratskim državama liberalnog kapitalizma³. Ovaj oblik proslave dečjih rođendana bio je svojevrsan simbolički „vesnik demokratizacije“ srpskog društva i „uvodnik“ u promene koje će se u njemu odvijati u decenijama koje su usledile.

Ono što čini bitnu razliku između današnjih dečjih rođendanskih proslava i načina na koji su nekada izvođene jesu mesto, oblici (način zabave gostiju) i svota novca koja se za njihovu pripremu potroši. Danas se one u Beogradu, izuzev u izuzetno retkim slučajevima, održavaju izvan doma slavljenika. Uglavnom se održavaju u nekoj od brojnih dečjih igraonica, odnosno u specijalizovanim prostorima za zabavu dece. Najčešće su to adaptirani lokali nekadašnjih trgovinsko–ugostiteljskih preduzeća, koji su u procesu privatizacije prešli u privatno vlasništvo, a u izvesnim slučajevima izgrađeni su i specijalizovani objekti za ovu namenu. Prilagođavajući se potrebama tržišta, njihovi novi vlasnici, prepoznajući potrebe svojih potencijalnih klijenata, postarali su se da im, osim mesta na kojima će se slavlja održavati i bogate ponude zabavnih sadržaja, obezbede i njihovu organizaciju. Roditelji opterećeni sve izraženijim pritiskom svakodnevice, ispunjene sve brojnijim obavezama, zbog nedostatka vremena, ali i zbog prestiža, sve češće se odlučuju da organizaciju rođendanske proslave u celosti prepuste specijalizovanim agencijama. Iz tog razloga, organizacija proslave dečjih rođendana, posebno prvog i osamnaestog, danas se u Beogradu smatra veoma unosnim poslom i evidentan je porast „čitavih malih fabrika zabave“, specijalizovanih za njihovo obeležavanje. Na osnovu intervjua koje smo obavili sa našim ispitanicima, došli smo do podataka da u današnje vreme roditelji na ovakve proslave troše od 350 do 3.000 evra. To, u prvom redu, zavisi od finansijskih mogućnosti roditelja, koji žele da obeleže dan rođenja svoje dece (u izvesnim slučajevima, u finansiranju učestvuju i deke i bake), tako da se sa pravom može konstatovati da od sume novca izdvojene za njihovo obeležavanje zavisi i njihov sadržaj, u skladu sa narodnom izrekom „koliko para, toliko muzike“. Proslave u proseku traju tri sata, a uključuju animatore koji se brinu za zabavu dece, dekorisane stolove, balone, vatromet i tome slično. Međutim, primetno je da se sve veći broj „običnih ljudi“ (prosvetnih radnika, lekara, službenika) odlučuje za proslave koje poseduju elemente gala svečanosti (posebna odeća za njih i slavljnika i/ili slavljenicu, šminka i frizer za majku, tamburaši, više

---

³ O procesu razvoja potrošačkog društva, konzumerizma i o fenomenu amerikanizacije, iskazanom posredstvom idealizovane slike SAD u Evropi, i njihovoj pojavi u Jugoslaviji, videti opširnije: Vučetić, 2012, 351–352.

torti, dimni efekti, mađioničar i animator za zabavu dece), naročito kada je reč o proslavi prvog rođendana. Pravedajući takve postupke neki od naših sagovornika iznose sledeće mišljenje:

„Naše dete nije gore od ostale dece. Mnogi nam kažu da smo za taj novac mogli da odemo negde na letovanje. Suprug i ja smo štedeli novac za njen prvi rođendan. Želeli smo da joj priuštimo takav dan, to je naše pravo“ (ž, Beograd, 34 godine).

Slične stavove iznose i drugi sagovornici:

„Nismo baš u situaciji da se razbacujemo sa novcem. Jednostavno, to je bila moja želja, jer uživam u estetici – izgledu torte, dekoraciji stola, sale, odeće . Želeli smo da nam ostane jedna lepa uspomena, pa smo se potrudili da je ulepšamo koliko smo mogli “ (ž, Beograd, 36 godina).

„Ako računamo i trošak za poklon detetu, kao i za njenu garderobu, sve ukupno za njen rođendan smo potrošili nešto preko hiljadu evra. Neki gosti su poklanjali garderobu, neki novac, uglavnom oni čijoj smo deci mi davali novac za rođendan. Dosta novca smo i povratili na taj način, ali čitavu sumu ne. Možda oko 500 eura, malo više. Naravno, i deda i baba su pomogli finansijski“ (m, Beograd, 41 godina).

Proslave dečjih rođendana u Beogradu prilagođene su ekonomskim mogućnostima roditelja, ali primetno je da otprilike na svakih devet prosečnih, jedna poseduje grandiozni karakter. Takođe, konstatovali smo i pojavu da se za organizaciju „prosečnih“ proslava izdvaja sve više sredstava, a nije retkost da se u njih ulaže i preko realnih finansijskih mogućnosti, jer njihovi organizatori podižu kredite u bankama, ili prihvataju finansijsku pomoć članova uže ili šire familije.

Ideje o novim oblicima zabave koji postaju sastavni deo proslava dečjih rođendana, njihovi (potencijalni) organizatori dobijaju i posredstvom medija, ili prisustvujući takvim proslavama.

Naši sagovornici o tome kažu sledeće:

“Naša kćerka je kao manja, otprilike u uzrastu od deset godina, išla u školu glume zajedno sa kćerkama vlasnika jedne popularne regionalne TV stanice. Jedna od njih ju je pozvala na rođendansku proslavu. Dete nam je bilo fascinirano raznim detaljima... tortom, odećom prisutne dece. Najviše je bila oduševljena montažnom fontanom iz koje je tekla tečna čokolada, koju su deca mogla da konzumiraju u neograničenoj količini” (ž, Beograd, 48 godina).

Što su deca starija, njihovi zahtevi sve više rastu, jer okruženi značenjima i vrednostima društva koje je determinisano konzumerizmom, sve više uranjaju u njegov sistem vrednosti, determinisan “potrošačkom groznicom”. U skladu sa tim, primetno je da se pojavljuju nova mesta za održavanje rođendanskih proslava, poput bioskopskih sala (uz projekciju određenih filmova), adrenalinskih zona (karting staze, “lasertag” igraonica, prostora sa spravama za “slobodno penjanje” i tome slično). Pored sve većih izdvajanja novca za njihovo izvođenje, primetna je i kompeticija u pogledu osmišljavanja što originalnijeg mesta za njegovo održavanje, kao i načina zabave zvanica, ne samo najmlađih, već i njihovih roditelja.

Tokom našeg istraživanja, koje još uvek nije okončano, zbog čega u ovom radu iznosimo samo njegove preliminarne rezultate, uočili smo i pojavu redukcije sadržaja i načina zabava na rođendanskim proslavama. Pomalo neočekivana, i po

svojim karakteristikama potpuno suprotna procesu više decenija dugog „procvata” proslava dečijih rođendana, ova pojava stoji u direktnoj vezi sa pogoršanjem životnog standarda u Srbiji. Ona se pre svega ispoljava u vidu „spajanja” rođendanskih proslava dece, odnosno u porastu broja slučajeva da se, ukoliko roditelji imaju više od jednog deteta, posebno ukoliko im rođendani „padaju” u vremenskom razmaku od dva do tri meseca, datum njihovog rođenja obeležava zajedno, tačnije istog dana. Njihova proslava se praktično objedinjava, pri čemu se ne gubi mnogo od njenih sadržaja, broj gostiju se povećava, ali se zato troškovi u značajnoj meri smanjuju, jer se za iznajmljivanje prostora za proslavu neretko izdvaja u proseku više novca nego za ostale sadržaje koji prate proslavu. Osim toga, zabeležili smo još jedan oblik redukcije kada su rođendanski pokloni u pitanju. Jedna od naših sagovornica je prilikom razgovora o načinu proslave rođendana svoje dece iznela je sledeće:

“Formirana je grupa od četvoro dece, koja pohađaju isto odeljenje sa mojom mlađom kćerkom i koja se međusobno druže. Kada jedno od njih pozove ostale na rođendan, roditelji njegovih drugova izdvoje 10 eura i ta novčanica je njegov rođendanski poklon. Svako od dece poziva svu decu iz formiranog ‘rođendanskog kruga’, tako da se ista novčana vrednost praktično razmenjuje među njima, a razlog tome jeste ‘teška materijalna situacija’, jer neki od roditelja te dece ‘jedva sastavljaju kraj s krajem’. Iz tog razloga su se i roditelji, čije su finansijske mogućnosti bolje, odlučili da se solidarišu sa onima koji su siromašniji i da se njihova deca međusobno ne razlikuju po sumi koju međusobno poklanjaju” (Ž, Beograd, 46 godina).

Ova pojava se zapravo može okarakterisati kao neka vrsta ekonomske razmene među roditeljima, koja se odvija u formi darivanja među decom, kojom se učvršćuje i održava njihova međusobna društvena veza (v. Staton-Smit, 1989, 31). Navedene pojave pojačavaju tvrdnju da je društvena praksa proslave dečijih rođendana determinisana ekonomskim faktorima i da se može tumačiti samo u aktuelnom društvenom, ekonomskom i kulturnom kontekstu.

Zaključak

U ovom radu bavili smo se društvenom praksom proslave dečijih rođendana u Beogradu, iznoseći u njemu kratak istorijski osvrt na nastanak ovog socijalnog fenomena, analizirajući glavne razloge njegove transformacije izazvane društvenim, ekonomskim i kulturnim promenama koje su se odvijale u srpskom društvu na prelasku u novi milenijum, i predstavljajući preliminarne rezultate našeg istraživanja. Analiza organizacije, sadržaja i mesta na kojima se održava proslava dečijih rođendana u današnjem Beogradu, posmatrana u društvenom, ekonomskom i kulturnom kontekstu, zasnovana na prikupljenom empirijskom materijalu, upućuje nas na sledeće zaključke.

Pre svega, rođendanske proslave kao oblik društvene prakse imale su dvostruku funkciju: njima su se izražavali ljubav i pažnja prema deci, ali se, u isto vreme, zbog procesa nuklearizacije porodice, tačnije smanjenja broja njenih članova (kao i usled redukcije familijarnih odnosa) njihovim održavanjem vršila homogenizacija članova šire porodične strukture. Proslava dečijih rođendana u Srbiji

i Beogradu popularizovana je iz ideoloških razloga, jer je politička elita u njemu prepoznala adekvatnu supstituciju za religijske praznike, prilikom čijeg obeležavanja je dolazilo do porodičnog okupljanja (babine, krštenje). U društvu je stvoren povoljan ambijent za njegovu popularizaciju, tako da je već tokom 80-ih godina prošlog veka proslava obeležavanja godišnjice rođenja deteta postala jedan od najvažnijih datuma u prazničnom kalendaru najvećeg broja porodica u bivšoj SFRJ, ne samo u urbanim, već i u ruralnim sredinama. U državama koje su formirane nakon raspada SFRJ, po odbacivanju socijalističke društvene paradigme i prelasku na neoliberalni kapitalizam, proslave dečjih rođendana postaju izuzetno značajne u eri konzumerizma, jer se u njima ispoljavaju mnoge ideološke vrednosti potrošačkog društva. Ove proslave zadržavaju karakter događaja kojima se društvenoj sredini prenosi poruka o ljubavi prema sopstvenoj deci, one ne gube epitet porodičnih proslava kojima se homogenizuje srodnička povezanost, ali u eri neoliberalnog kapitalizma, one se sve više pretvaraju u festival potrošnje. Proslave dečjih rođendana se u prvom redu, na metaforičkom nivou, preko količine novca koja se izdvoji za njihovo održavanje, posredstvom izbora mesta na kojima se održavaju, načina zabave gostiju i težnje za oponašanjem pojedinaca iz najbogatijih društvenih grupa, mogu posmatrati kao informacioni sistemi koji društvenoj sredini šalju poruku o stepenu sopstvenog ekonomskog statusa, odnosno kao pokušaj iskazivanja simboličke moći, posredstvom demonstracije posedovanja materijalnih vrednosti.

Literatura:

- VUČETIĆ, R. (2012) *Koka-kola socijalizam. Amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina 20. veka.* (Ur.) Ilija Vujačić. Beograd: Službeni glasnik. Biblioteka društvo i nauka. Edicija istorija.
- ERDEI, I. (2012) *Čekajući Ikeu. Potrošačka kultura u postsocijalizmu i pre njega.* (Ur.) Miroslav Niškanović. Beograd: Srpski Genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- ЗИНДХАУЗЕН, Х. (2008) *Историја Србије од 19. до 21. века.* (Ur.) Зоран Хамовић. Београд: Слио.
- МАЛЕШЕВИЋ, М. и БРАТИЋ, Д. (1983) „О прослављању дечијих рођендана.“ У: Десанка Николић (Ur.), *Гласник Етнографског института САНУ XXXII*: 87–99. Београд: Етнографски институт САНУ.
- ТОМАНОВИЋ, С. (2004) *Sociologija detinjstva. Sociološka hrestomatija.* (Ur.) Petar Pjanović. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- STATON-SMIT, B. (1989) *Igračke i kultura.* (Ur.) Tomislav Popović. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Aleksandar Krel, Jadranka Đorđević Crnobrnja

CHILDREN'S BIRTHDAY CELEBRATIONS IN BELGRADE: THEN AND
NOW (RESULTS OF PRELIMINARY RESEARCH)

Summary

Celebrating children's birthdays as a family holiday was imported from Middle and Western Europe to Belgrade in the period between world wars. Until the 1960's this kind of social practice was connected to a fairly narrow segment of city dwellers. It was only after the end of World War II that children's birthday celebrations were popularized for ideological reasons. During the 1980's, children's birthday celebrations became one of the most important family holidays, in urban as well as in rural areas in SFRY. Birthday parties fitted in well with the holiday calendar in the post-socialist period of Serbian society, and in the period of its transition and introduction of a neoliberal political course as well. As this practice fits in well with the current ideal of consumer society, children's birthday celebrations are not only an important family event in Serbia today, they take on the form of a real festival of consumerism. This raises the issue of the connection between the organization of kid's birthday parties and the adoption of attitudes and values typical of neoliberal market economy and consumer identity among both parents and children and society as a whole. Through an analysis of content offered to children as fun, we will consider the role of birthday parties in light of the transformation of economic into symbolic capital.